

עניינים תוכן

3.....	סקירת ספרות
3.....	מעמד הנשים באסלאם
4.....	חברה ומרחב ציבורי מגדרי באימפריה העות'מאנית
5.....	מערכת המשפט באימפריה העות'מאנית
6.....	מעמדה החברתי והמשפטי של האישה באימפריה העות'מנית
7.....	עבירת הזינא – מין אסור
10.....	מבוא
12.....	פרק 1 : האימפריה העות'מאנית – רקע היסטורי
12.....	מוצאה והקמתה של האימפריה העות'מאנית:
14.....	התפשטות האימפריה (המאה ה-15 – 17)
15.....	צורת השלטון
16.....	פרק 2 : ההרמון האימפריאלי
18.....	פרק 3: מקרה בוחן – סיפורה של פאטמה
20.....	סיכום
22.....	ביבליוגרפיה

סקירת ספרות

מעמד הנשים באסלאם

חקר הנשים והמגדר הנשי בכל ארצות האסלאם זכה ועודנו זוכה לעניין רב מאז שנת 1990, וזאת בשל העובדה כי החוק המוסלמי אינו מקשה אחת. ההשפעות שחדרו למערכת החברתית והמשפטית של מדינות מוסלמיות הגיעו מעמים מגוונים והתגבשו לכדי חוק יחסית גמיש- במיוחד בהקשר של מעמד האישה, לא מתבררת לפוסקי ההלכה המוסלמי שלנביא הייתה מגמה ברורה ואחידה כלפי מעמדה החברתי של האישה המוסלמית¹.

דת האסלאם מורה על מתן כבוד לאישה המוסלמית ודרשה לבטל את תופעת הדיכוי הנשי שאפיין את התקופה הטרומית אסלאמית. האסלאם מבטיח לאישה זכות לירושה מאביה או בעלה, זכות זו לא הייתה קיימת עד אז. יחד עם זאת, הגבר במשפחה זוכה לקבל חלק גדול ביותר באופן ניכר מהירושה וזה בשל תפקידו לכלכל את הבית².

הקוראן עצמו אינו מפחית ממעמדה של האישה המוסלמית, והוא קורא "למאמינים ולמאמינות" כאחד ובנפרד להיכלל בעדת המאמינים כשווים ושוות. ע"פ דבריו של הנביא מוחמד, נשים צריכות ויכולות ללמוד בדיוק כמו גברים. מוחמד אף מוסיף בכתבי החדי'ת' שיש לנהוג באישה בעדינות רבה, והקוראן מוסיף ומטיף שיש להתנהג לאישה במסגרת המשפחתית – נשואין וגם גירושין בצורה נאותה וראויה. ההלכה האסלאמית מגבילה את מס' הנשים אליהם גבר מוסלמי יכול להינשא ל-4, לא כפי שהיה בתקופה הטרומית אסלאמית- ללא הגבלה. נוסף על כך, על הגבר שרוצה להינשא ליותר מאישה אחת יש לעמוד בתנאים מסויימים – עליו לאפשר לכולן רמת חיים ראויה ושווה, במידה ולא יכול לעמוד בתנאים אלו אסור עליו לקחת יותר מאישה אחת³.

מוחמד קבע מספר חוקים ברורים, כמו בתחום של ניאוף, יש צורך ב-4 עדי ראייה לאקט המיני, דבר שמקשה על פסק דין בנושא. נראה כי בשל הקושי הזה, הנביא לא ביקש לעגן את חוק הניאוף ולא רצה להחמיר בעניין. כמו כן, העונש על ניאוף לא נקבע ע"י מוחמד, אלא בתקופה מאוחרת יותר (סקילה עד מוות). בכל הקשור למעמד האישה, ישנם פערים גדולים בין הכתוב לבין המציאות החברתית במדינה המוסלמית. מעמד האישה בחברה מוסלמית נקבע ע"י תרומתה לחברה, לדוגמא, אם האישה שייכת לחברה כפרית / שבטית, תרומתה לכלכלה הביתית גבוהה יותר ולכן חלות עליה פחות מגבלות, אך כאשר האישה מתגוררת באימפריה גדולה ועשירה, ובמיוחד אם היא שייכת למעמד גבוה, פוחת הצורך באישה מבחינה כלכלית ולכן מעמדה יורד בהתאם. מנהג זה חלק תחילה על נשותיו של מוחמד ובהמשך חל על העדה המוסלמית באופן כללי וקובעה במסורת ובהלכה המוסלמית, עד אשר הפכו לחוקים נוקשים שחלו על רוב הנשים.

נשים שהביעו התנגדות לחוקים הללו גורשו והובאו במקומן נשים אחרות במעמד נחות יותר – שפחות⁴.

¹ דימה, טאהא, נשים באסלאם – מתקופת הבערות ועד ימינו, עיונים בחינוך בחברה בטכנולוגיה ובמדע, 4: 15, 2007 (להלן: דימה, נשים)

² מירה אריאל, האישה המוסלמית: דיכוי במסווה של כבוד המשפחה, נגה: כתב עת פמיניסטי, 9, 13-8, 1984. (להלן: מירה, האישה)

³ Dror Ze Evi, Changes in Legal- Sexual Discourses : Sex Crime in Ottoman Empire, Continuity and Change 16 (2), Cambridge University Press, 2001, Pg 200. (see: Dror, Changes)

⁴ דימה, נשים, עמ' 35-36

לאורך השנים עלה וירדה מעמדה של האישה המוסלמית, לדוגמא, בתקופה העבאסית בשנים 750 – 1258, מעמד האישה המוסלמית היה גבוה יותר מבעבר והיא לקחה חלק נרחב מעולם האומנות – שירה, ספרות, מוזיקה וריקוד. הנשים בלטו גם בתחום של חוכמה וחסידות, כמו ראבעה אל-עדווייה, אשר נחשבה לסגפנית המוסלמית הראשונה וחזרה בתשובה. בתקופה המונגולית, אשר מתחברת גם עם התקופה העות'מאנית, מעמדה של האישה נפגע מאוד – ההבחנה המגדרית באימפריה העות'מנית הייתה מובהקת וברורה, והיו דרישות רבות מהאישה המוסלמית להבדלה והרחקה מהמרחב הציבורי שהוגדר ברובו המכריע כמרחב גברי, מחשש לפגיעה בטוהר המיני ובסדרי החברה. ההגבלות הללו היוו רכיב מרכזי בהבניית התפקיד של האישה המוסלמית בחברה העות'מאנית.⁵ באותה תקופה, המיניות הנשית נתפסת ככוח פיתוי שהגברים אינן יכולים לעוד בו. המיניות מגדירה את הזהות הנשית ומהווה את היסוד ליחד של השלטונות והחברה כלפי הנשים, הנוכחות של נשים במרחב הציבורי והמעורבות שלהן בחיי היום יום.⁶ כאמור, התפיסות האסלאמיות, בשונה ממחקרים ישנים יותר, אינם אחידות ונטולות זמן, אלא משתנות ומגוונות – הצופן המוסרי, התרבותי והמיני תלויי תרבות הם, ומשתנים מחברה לחברה, מתקופה לתקופה ובהתאם למרחב המסויים.⁷

חברה ומרחב ציבורי מגדרי באימפריה העות'מאנית

בשנת 1800 מנתה אוכלוסייה האימפריה העות'מאנית 25-35 מיליון אזרחים, ועד שנת 1914, ולאחר שאיבדה האימפריה שטחים נרחבים, האוכלוסייה מנתה 26 מיליון אזרחים בקירוב.⁸ בעולם העות'מאני, בתי הקפה שימשו מרחב ציבורי – גברי ראשון במעלה, ונפתחו המון בתי קפה שהפכו לבילוי מרכזי עבור הגבר באימפריה העות'מנית. כמו כן, במרוצת הזמן הפכה הטבק והקפה, בעקבות השהייה בבתי הקפה, מוצרי צריכה ההמוניים הראשונים בעולם העות'מני. בתי הקפה תפקדו כליבת החיים הציבוריים של הגברים והם הוקמו בכל מקום באימפריה, במיוחד במרכזי ערים. ההתפשטות העצומה של מרחבים גבריים בלבד בעולם העות'מני קשורה גן למהפכת הצריכה שהחלה במאה ה-17 – הגברים שותים, מעשנים, שומעים מוזיקה, מתלבשים, מספרים מעשיות, משחקים שש בש או קלפים ונהנים מבידור שנמצא סמוך לבתי הקפה.⁹ בתי המרחץ שימוש מרחבים ציבוריים לנשים באימפריה העות'מאנית (וגם לגברים). הצורך בבתי מרחץ היה גדול בשל העובדה שלא היה מקור מים לצרכי מרחץ בבתים הפרטיים והחשיבות לניקיון אישי באסלאם הינו גבוה מאוד. נשים וגברים פקדו את בתי המרחץ ועבור הנשים בעיקר היו בתי המרחץ מרחב ציבורי חשוב מבחינה חברתית ואפילו עסקית. שם הן יכלו לרכוש חברים, ליצור קשרים, לנהל דיונים בנושאים כמו נישואין ועסקים ולהנות מחברה החדית. הנשים

⁵ ירון, בן נאה, "חייהן של נשים יהודיות בירושלים העות'מאנית במאה ה'י"ט, מכאן, 8, 2007, עמ' 181, (להלן: ירון, חייהן).
⁶ ירון בן נאה, "נשים ומגדר נשי בראי תקנות יהודי האימפריה העות'מאנית במאות ט"ז-י"ח", פעמים, 2005, עמ' 130, (להלן: ירון, נשים).
⁷ שם, עמ' 133.

⁸ Faroqhi, Suraiya, The later Ottoman Empire, 1603-1839, edited by Suraiya Faroqhi. New York: Cambridge University Press, 2006

⁹ דונאלד, קואטארט, האימפריה העות'מאנית, 1799-1922, (עורכים) טל שובל, איה ברסקי-אלישב, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2015, עמ' 149, (להלן: דונאלד, האימפריה).